

ZNACZENIE KULTURY BEZPIECZEŃSTWA ORAZ MORALE PODMIOTÓW FIZYCZNYCH I PRAWNYCH DLA JAKOŚCI FUNKCJONOWANIA SYSTEMU ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO

THE IMPORTANCE OF THE SAFETY AND MORALE OF THE PHYSICAL
AND LEGAL ENTITIES FOR THE QUALITY OF THE FUNCTIONING
OF THE CRISIS MANAGEMENT SYSTEM

Abstract: The paper formulates and justifies the thesis that improving the quality of crisis management systems requires a higher level of security culture and morale of physical and legal entities that make up the SCM. At the same time, the significance of the concepts of morale and security culture as well as the relationships between them and the crisis management system are presented.

Keywords: crisis management, security culture, morale

Wprowadzenie

Od kilkunastu lat istnieje w naszym kraju „system” zarządzania kryzysowego¹. Trudno byłoby powiedzieć, że osiągnął on już taki poziom rozwoju, który pozwala wyraz „system” zapisywać bez cudzysłowu. Uwaga ta dotyczy głównie szczebla podstawowego (powiat, gmina), ale także w jakimś stopniu całego SZK. Świadczą o tym zarówno sposoby radzenia sobie, czy raczej nieradzenia, z sytuacjami kryzysowymi przez podstawowe szczeble administracji w naszym kraju, jak również wyniki badań empirycznych² i raporty

¹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym.

² A. Filipek (kier. zespołu), Raport z badań nt. *Kultura bezpieczeństwa podmiotów, jako element integrujący system bezpieczeństwa narodowego oraz regulujący jego funkcjonowanie i rozwój*. Poddzadanie nr 1.5. w ramach Projektu *System Bezpieczeństwa Narodowego RP*, AON Warszawa

Najwyższej Izby Kontroli³. Nasuwa się więc pytanie: *dlaczego tak się dzieje i co w tym zakresie można uczynić?* Niniejszy artykuł zawiera podstawową tezę, że *bez wyższego poziomu kultury bezpieczeństwa i morale obywateli, w tym przede wszystkim administracji samorządowej, trudno będzie osiągnąć wystarczający poziom⁴ funkcjonowania SZK*. Dotychczasowe badania⁵ wykazują bowiem stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa nie tylko tzw. zwykłych obywateli, ale także administracji samorządowej. Zebrane w badaniach dane i ich analizy uwiadcniają jednocześnie związek kultury bezpieczeństwa z jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Stwierdzono także, że w tych miejscowościach, w których poziom kultury bezpieczeństwa obywateli był wyższy, osiągnano wyższe efekty jakości funkcjonowania SZK.

Analizy wykazują również, że „bliźniaczym bratem” *kultury bezpieczeństwa* jest fenomen *morale*⁶. Oba te zjawiska są z sobą ściśle związane i prawdopodobnie działają na zasadzie „naczyń połączonych”. Można wskazać wiele przykładów, że *kultura bezpieczeństwa* i *morale* podmiotów fizycznych i prawnych nawzajem wzmacniają się, lub osłabiają wtedy, kiedy poziom kultury bezpieczeństwa jest niski. Należy przypuszczać, że doskonaląc kulturę bezpieczeństwa umacniamy morale osób, grup społecznych, instytucji i organizacji. Empiryczna falsyfikacja tej hipotezy może mieć wartość praktyczną uwzględniając fakt, że kulturę bezpieczeństwa można diagnozować i doskonalić, głównie w procesie dydaktycznym.

Co to jest kultura bezpieczeństwa i jakie jest jej znaczenie w sytuacjach kryzysowych?

Fenomenem kultury bezpieczeństwa zaczęto interesować się naukowo po katastrofie reaktora atomowego w Czarnobylu. W naszym kraju pojęcie *kultura bezpieczeństwa* funkcjonuje dopiero od kilkunastu lat⁷. Ma ono różny

2013, Kier. Projektu prof. dr hab. inż. W. Kitler, a także: *Kultura bezpieczeństwa* nr 3-4/2015, UPH Siedlce 2015.

³ *Informacja o wynikach kontroli Ochrona ludności w ramach zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej*, KPB.430.009.2017 Nr ewid. 147/2018/P/17/039/KPB.

⁴ A. Filipek, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty jakości funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego*, Siedlce 2016.

⁵ *Kultura bezpieczeństwa* nr 3-4/2015, Siedlce 2015.

⁶ Patrz: M. Cieślarczyk, A. Kołodziejczyk, *Czynnik X. Morale w życiu osobistym, w działalności społecznej i zawodowej*, Warszawa 2019. Niniejszy artykuł zawiera znaczące fragmenty przywołanej monografii.

⁷ M. Cieślarczyk, *Spółczesność i społeczności na przełomie wieków – od bezpieczeństwa kultury*

zakres znaczeniowy w zależności od sposobu rozumienia przez autorów pojęcia *bezpieczeństwo*. Niektórzy z nich definiują kulturę bezpieczeństwa w oparciu o „wąskie i negatywne” rozumienie bezpieczeństwa⁸. Jednak coraz częściej spotyka się szersze rozumienie *kultury bezpieczeństwa*⁹, w oparciu o szeroko i pozytywnie rozumiane bezpieczeństwo¹⁰, w odniesieniu do jego różnych obszarów przedmiotowych (bezpieczeństwa ekologicznego i zdrowotnego, ekonomicznego i politycznego, społecznego i kulturowego, informacyjnego, publicznego i militarnego)¹¹, a nawet w odniesieniu do bezpieczeństwa pracy¹². W takim rozumieniu dla potrzeb naszych dalszych rozważań przyjęto, że *kultura bezpieczeństwa* to – najogólniej biorąc – charakterystyczny dla danego podmiotu jego zasób wiedzy i sposoby myślenia o bezpieczeństwie, sposoby odczuwania bezpieczeństwa oraz związane z tym sposoby osiągania bezpieczeństwa z myślą o bezpieczeństwie własnym, ale także innych podmiotów, w bliższym i dalszym otoczeniu. Rozwijając tę myśl można przyjąć, że *kultura bezpieczeństwa* to wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań charakterystycznych dla danego podmiotu, wpływających na sposób postrzegania przez niego wyzwań, szans i (lub) zagrożeń w bliższym i dalszym otoczeniu, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim, oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania). Są one przez ten podmiot „wyuczone” i wyartykułowane w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach „regulacyjnych”, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tego podmiotu i osiągnięciu przez niego najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie,

do kultury bezpieczeństwa, w: *Bezpieczeństwo w perspektywie socjologicznej*. Materiały 37 grupy roboczej XI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego, Rzeszów-Tyczyn 2000, Warszawa 2000.

⁸ R. Studenski, *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacji zagrożenia katastrofą lub kataklizmem*, [w:] K. Opiólek, *Człowiek w sytuacji zagrożenia*, Opole 2002.

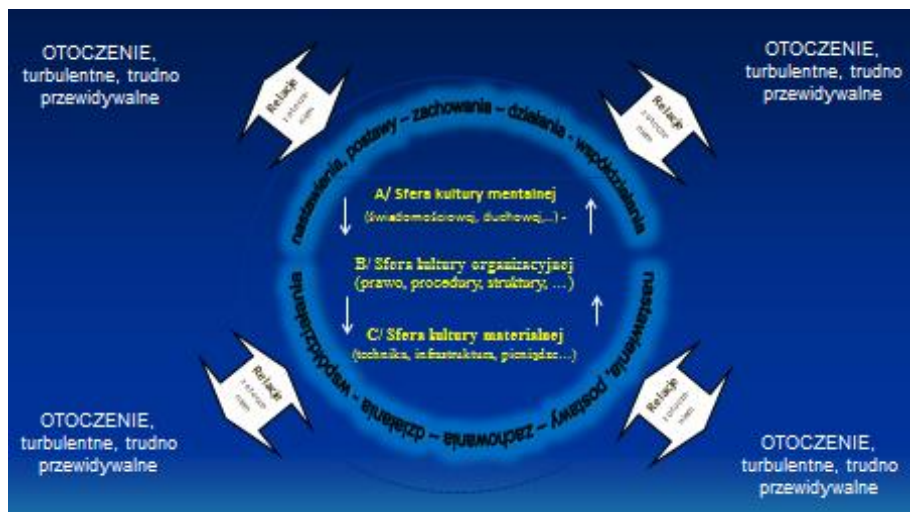
⁹ Patrz publikacje na ten temat M. Cieślarczyk, A. Filipek i innych.

¹⁰ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996; R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997 i inni.

¹¹ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006; A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Siedlce 2008.

¹² J. Sadłowska-Wrzesińska, *Kultura bezpieczeństwa pracy. Rozwój w warunkach cywilizacyjnego przesilenia*, Warszawa 2018.

ale i dla otoczenia¹³. Zjawisko kultury bezpieczeństwa starano się opisywać przy pomocy różnych modeli. Niektóre z nich przedstawiono na rysunkach 1, 2 i 3.

Źródło: M.Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 159.

Rysunek 1. Podmiot i jego elementy kultury, także bezpieczeństwa, w relacjach z otoczeniem. Model idealny

Podejmując próbę wyobrażenia¹⁴ sobie kultury bezpieczeństwa danego podmiotu w kategoriach najbardziej ogólnych prezentuje się ją jako „kulę”, składającą się z trzech sfer rzeczywistości postrzeganych w kategoriach kulturowych (rysunek 1). Są to: A/ sfera kultury mentalnej (świadomościowej, duchowej); B/ sfera kultury organizacyjnej i C/ sfera kultury materialnej, oraz relacje między nimi. Te trzy sfery *kultury bezpieczeństwa*, przypominające w oglądzie zewnętrznym „warstwy”, łączą się między sobą dzięki relacjom informacyjno-komunikacyjnym, zaznaczonym na rysunku 1 wewnętrznymi wektorami. Zaś zewnętrzne, dwustronne wektory obrazują relacje podmiotu z otoczeniem, w których *kultura bezpieczeństwa informacyjnego* spełnia także trudną do przecenienia rolę¹⁵.

¹³ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 210.

¹⁴ Na ten niedoceniany zbyt często element kultury bezpieczeństwa zwraca uwagę m.in. J. Bronowski w swojej książce *Potęga wyobraźni*, Warszawa 1998.

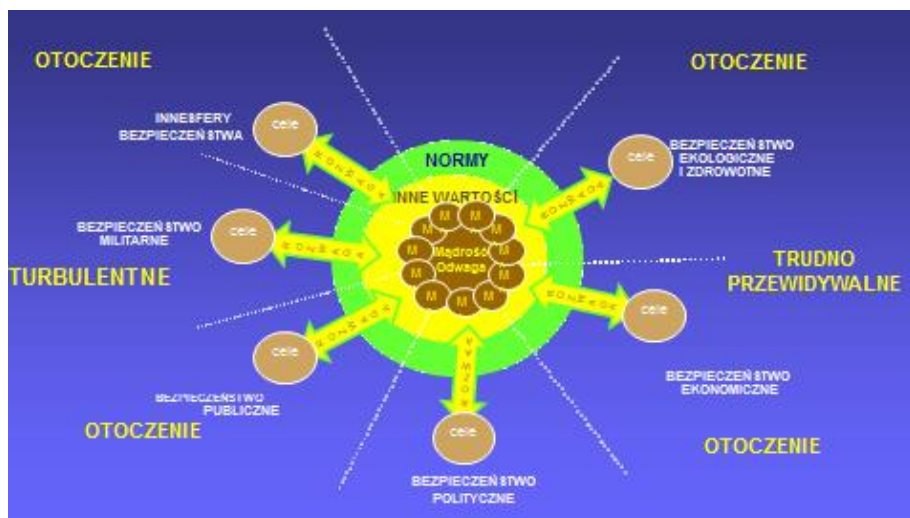
¹⁵ Niepokoić może bardzo mała ilość publikacji na ten temat w Polsce.

Chociaż – ogólnie biorąc – na jakość tych relacji wpływa wypadkowa sfer A/, B/ i C/, to jednak w procesie stawiania się kultury bezpieczeństwa ważną rolę odgrywają także zaznaczone na obrzeżu „kuli” takie jej elementy, jak: *nastawienia* wobec otoczenia, oraz związane z tym *sposoby jego postrzegania i myślenia o nim*, związane z charakterystycznymi dla danego podmiotu *postawami*, przekładające się na *zachowania, działania i współdziałania* z innymi podmiotami. Są to ważne elementy kultury bezpieczeństwa.

Jest to jednak dość jednostronny, zewnętrzny ogląd fenomenu kultury bezpieczeństwa. Zaglądając do jego wnętrza (rysunek 2 i 3) można zauważyć znacznie bardziej złożoną strukturę. Jej punktem centralnym, czyli swoistym *rdzeniem* jest *system wartości* danego podmiotu, zaznaczony na rysunku 2 kolorem żółto-brązowym. Wraz z otaczającymi ten rdzeń *normami* (kolor zielony) wyznacza on *reguły* postępowania człowieka i grup społecznych. Przypomina to rodzaj swoistego „*centrum regulacyjnego*” w odniesieniu do zachowań, działań i współdziałań podmiotów fizycznych i prawnych. Reguły te ujawniają się w różnych *sytuacjach i sektorach aktywności* człowieka, w różnych obszarach jego bezpieczeństwa, zaznaczonych na rysunkach 2 i 3 liniami przerywanymi.

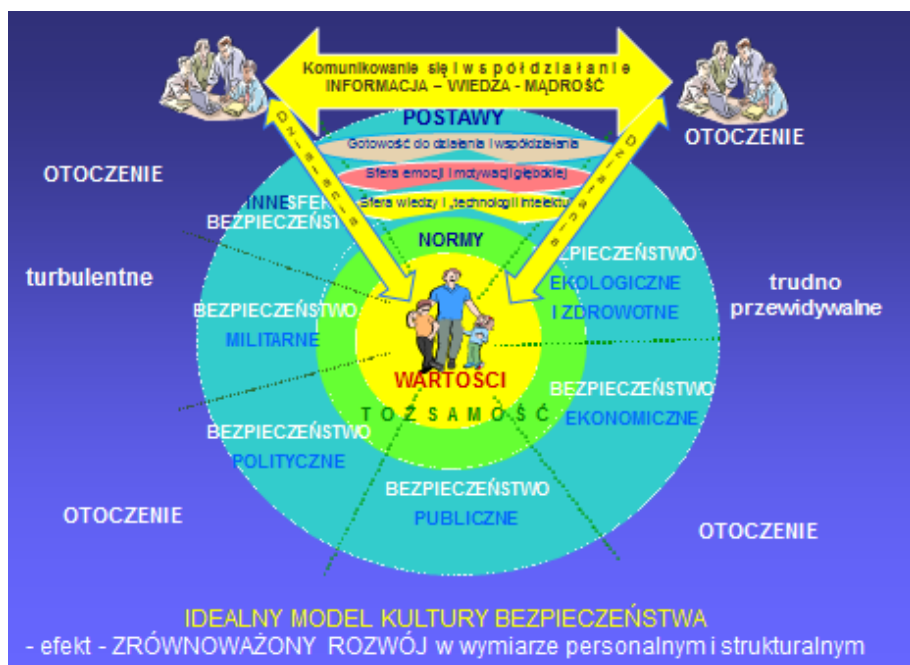
We wspomnianym „rdzeniu” kultury bezpieczeństwa ważną rolę odgrywa kategoria *mądrość* w jej najogólniejszym rozumieniu¹⁶, ale także zwierciadlany „partner” mądrości, jakim jest *odwaga*. W modelu idealnym (rys. 2 i 10) istnieje między nimi względna równowaga, co w efekcie owocuje kolejną istotną wartością, jaką jest *rozwaga*. Są to trzy istotne *wartości operacyjne*, na bazie których „wyrastają” mniejsze, „sektorowe” *elementy regulacji*, związane z różnymi sferami życia i działalności danego podmiotu – ekologicznej i zdrowotnej, gospodarczej, politycznej, itd. Ukierunkowują one i stymulują różne rodzaje aktywności podmiotu oraz wyznaczają *normy* (kolor zielony na rysunku 2 i 3), czyli *sposoby osiągania* zakładanych w tych działaniach *celów i wartości*. Trudną do przecenienia rolę spełnia wtedy wspomniana *rozwaga*, jako *wypadkowa mądrości i odwagi*. Jest to ważny element *morale*, a zarazem łącznik tego zjawiska z *kulturą bezpieczeństwa*, której również jest elementem.

¹⁶ B. Stefanowicz, *Informacja. Wiedza. Mądrość*, t. 66, GUS, Warszawa 2013; W. Łukaszewski, *Mądrość i różne niemądrości*, Sopot 2018.

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 2. Elementy centralne, łączące kulturę bezpieczeństwa z morale

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Znaczenie postaw w badaniach kultury bezpieczeństwa i morale

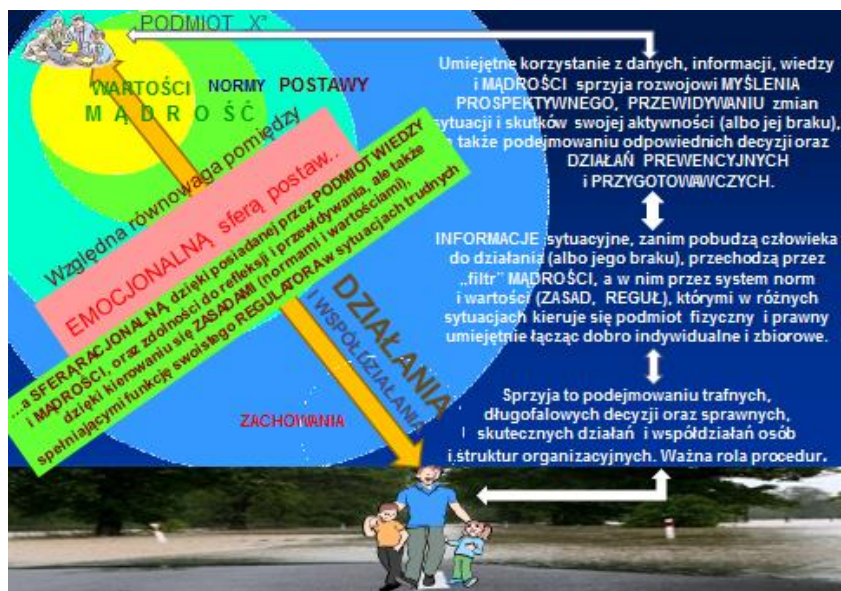
Na rysunku 2 *rozważę* symbolizują dwustronne wektory, skierowane w stronę celów lokujących się w różnych sferach życia i bezpieczeństwa człowieka: ekologicznym i zdrowotnym, ekonomicznym, politycznym, publicznym, itd. Warto pamiętać że na *rozważę*, przejawiającą się w *zachowaniach, działaniach i współdziałaniach* podmiotu, poza *wartościami i normami*, oddziałują także inne elementy *postaw* przedstawione na rys. 3. Krąg *postaw* oznaczono na tym rysunku kolorem niebieskim. W świetle wiedzy pedagogicznej kategoria ta składa się z trzech elementów zaznaczonych w postaci trzech elips. Są to: 1. *Sfera wiedzy i „technologii intelektu”*¹⁷ danego podmiotu; 2. *Sfera jego emocji i motywacji*; 3. *Sfera gotowości do podejmowania jakiejś formy aktywności*. Mówiąc o różnych formach aktywności mamy na myśli *zachowania, działania*¹⁸ i *współdziałania* w różnych sferach życia i działalności podmiotów, w różnych sektorach ich bezpieczeństwa. Stanowią one kolejne elementy *kultury bezpieczeństwa*, które przy pomocy wektorów pokazano na rysunku 3. Mogą być one również prezentowane jako oddzielny, zewnętrzny krąg tego modelu.

W charakteryzowanym procesie ważną rolę odgrywa wspomniana wcześniej *kultura informacyjno-komunikacyjna* oznaczona na rysunkach 1-3 wektorami wewnętrznymi i zewnętrznymi. To właśnie *kultura informacyjno-komunikacyjna* służy skutecznej wymianie *informacji i wiedzy* między podmiotami, oraz sprzyja rozwijaniu *mądrości i odwagi*. Zaś *rozważne działania i współdziałania* wspomagają *skuteczne* osiągnięcie przez podmioty fizyczne i prawne stojących przed nimi *celów*. Jeden z przykładów funkcjonowania *kultury informacyjno-komunikacyjnej* w ramach *kultury bezpieczeństwa* przedstawiono na rysunku 4. Jak to działa w sytuacjach kryzysowych?

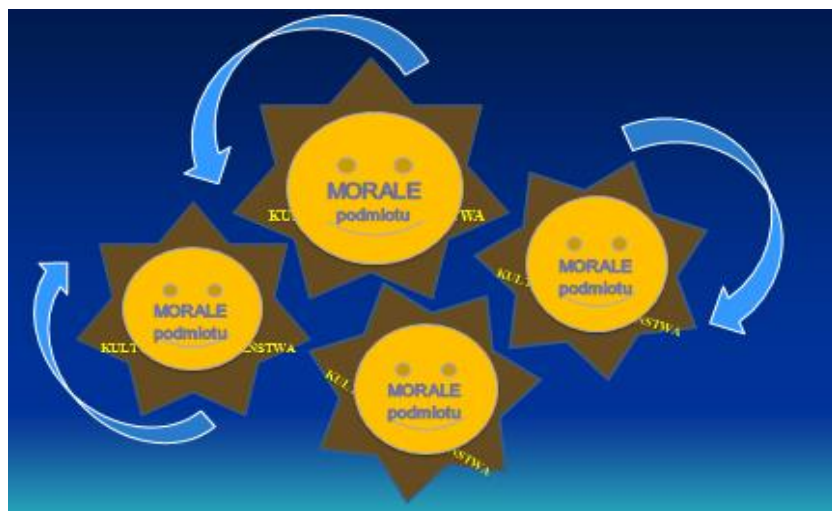
Gdy podmioty charakteryzują się odpowiednim poziomem morale i kultury bezpieczeństwa, a w niej kultury informacyjno-komunikacyjnej, nawiązywane są i umacniane między nimi relacje informacyjno-komunikacyjne i działaniaowe. Są one pomocne przy podejmowaniu ważnych decyzji, ale także niezbędne dla sprawnego, skutecznego i efektywnego realizowania zadań indywidualnych i zbiorowych, wykonywania przypisanych podmiotom funkcji i osiągania wspólnych celów w ramach *systemu działania i współdziałania*. W obrazowy sposób starano się to przedstawić na rysunku 5.

¹⁷ M. Marody, *Technologie intelektu*, Warszawa 1987.

¹⁸ *Zachowania* mogą być bezrefleksyjne, odruchowe. Zaś *działaniom* towarzyszy świadomość podmiotów dotycząca sensu i skutków podejmowanych działań i współdziałania, w czym trudną do przecenienia rolę spełnia wspomniana już wcześniej *mądrość*.

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 4. Prorozwojowe znaczenie kultury informacyjno-komunikacyjnej¹⁹

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 5. Znaczenie kultury bezpieczeństwa i morale dla współdziałania podmiotów

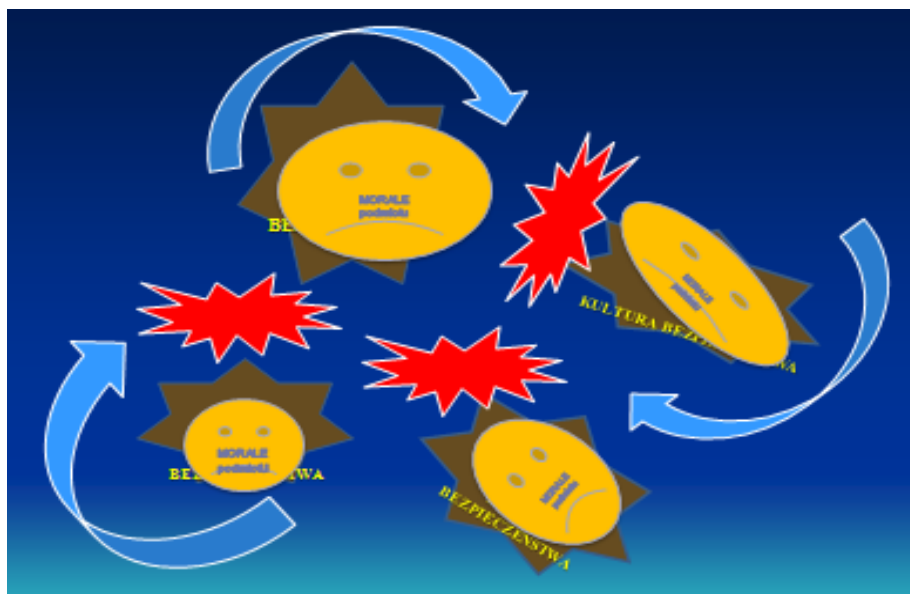
¹⁹ Interesujący pogląd o relacjach między informacją, wiedzą i mądrością prezentuje B. Stefanowicz. Zdaniem tego autora *informacja* opisuje rozpatrywane obiekty, *wiedza* wyjaśnia relacje i przyczyny zjawisk zachodzących w rozpatrywanym otoczeniu, zaś *mądrość* pełni rolę regulatora w życiu człowieka, [w:] B. Stefanowicz, *Informacja. Wiedza. Mądrość*, t. 66, Warszawa 2013, s. 116. Są to istotne elementy kultury informacyjno-komunikacyjnej.

Jak już wspomniano, „mechanizm” ten ma szczególne znaczenie w sytuacjach trudnych, kryzysowych, kiedy uruchamiane są i koordynowane *różne rodzaje potencjału* podmiotów fizycznych i prawnych składające się na *morale* człowieka, grup społecznych, instytucji i organizacji na bazie jego kultury bezpieczeństwa. Uzyskiwany wtedy efekt synergii przyczynia się do umacniania *potencjału morale* podmiotów fizycznych i prawnych, których elementy przedstawiono na rysunkach 9 i 10, a w oglądzie zewnętrznym, powierzchownym, na rysunku 5. Prezentuje on sytuację idealną, w której uczestniczą współdziałające podmioty charakteryzujące się wysokim poziomem kultury bezpieczeństwa i morale. Ich sprawne, zsynchronizowane i skoordynowane *działania i współdziałania* przyczyniają się do uzyskiwania efektu systemowego i efektu synergii między różnymi rodzajami potencjału osobowego, ale także w odniesieniu do potencjału grupy, instytucji czy organizacji. W efekcie sprzyja to: *z jednej strony* – sprawnemu, skutecznemu i efektywnemu rozwiązywaniu problemów ujawniających się w sytuacji kryzysowej; *z drugiej strony* zaś wpływa pozytywnie na morale podmiotów fizycznych i prawnych, na jego podtrzymywanie i umacnianie. Dobrze temu służą dostrzegane przez podmiot *efekty świadczące o skuteczności podejmowanych działań*.

Inaczej przedstawia się sytuacja wtedy, kiedy sytuacji kryzysowej doświadczają „podmioty” o niskim lub znacznie zróżnicowanym poziomie kultury informacyjno-komunikacyjnej i – ogólniej biorąc – kultury bezpieczeństwa²⁰, co najczęściej wiąże się także z *niskim poziomem ich morale*. W obrazowy sposób starano się to przedstawić na rysunku 6. W przeciwieństwie do modelu prezentowanego na rysunku 5, ten model charakteryzuje „podmioty” o dysfunkcyjnym charakterze kultury bezpieczeństwa i niskim poziomie morale. Chociaż w sytuacji trudnej, kryzysowej²¹, takie „podmioty” podejmują również próbę zbliżenia się do siebie, nawiązywania współpracy i współdziałania, to jednak mają one z tym duże kłopoty. Żeby odpowiedzieć na pytanie: *dlaczego tak się dzieje?* warto skorzystać z kolejnych modeli przedstawionych na rysunkach 7 i 8.

²⁰ Idealny charakter kultury bezpieczeństwa symbolizują podmioty o kształcie koła i symetrycznych „kół zębatach” (patrz: rysunki 1-5). Zaś niedojrzałą czy zdeformowaną kulturę bezpieczeństwa przedstawiono przy pomocy elips, widocznych na rysunkach 6-7.

²¹ R. Kalinowski, *Ochrona ludności – bezpieczeństwo – nauka i edukacja*, wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego. Siedlce 2011; R. Wróblewski, *Zarządzanie kryzysowe jako element zarządzania bezpieczeństwem narodowym*, Siedlce 2013.

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Dysfunkcyjny charakter kultury bezpieczeństwa i morale

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 7. Dysfunkcyjny charakter kultury bezpieczeństwa „podmiotów”

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 8. Dysfunkcjonalny charakter kultury informacyjno-komunikacyjnej „podmiotów”

„Zdeformowany” charakter ich kultury bezpieczeństwa, przedstawiony na rysunkach 6 i 7 przy pomocy elips, nie ułatwia tego zbliżenia, a istniejący wcześniej niski poziom ich morale wpływa na egoistyczne sposoby myślenia i działania. W takiej sytuacji nierzadko *dochodzi do konfliktów* i wchodzenia na ścieżkę *walki o zasoby i przetrwanie* (patrz rys. 6 i 7), albo/i doprowadza do izolowania się od innych podmiotów co także utrudnia współdziałanie, a w efekcie wpływa negatywnie na możliwość przetrwania i rozwoju. Patrząc na tę sytuację *prospektywnie* warto dodać, że przy kolejnych próbach zbliżania się takich podmiotów do siebie pojawi się następny, dysfunkcjonalny element, jakim jest związany z wcześniejszymi, niekorzystnymi doświadczeniami *obniżony poziom zaufania* oraz *trudności w ocenie ryzyka*. Powoduje to, że kolejne próby negocjacji podejmowane przed zbliżaniem się takich „podmiotów” do siebie w celu współdziałania, stają się coraz trudniejsze. Nierzadko pojawia się wtedy emocjonalne „iskwienie” (patrz rys. 6), oraz dysfunkcjonalne sposoby myślenia, zakłócenia procesu komunikowania

i nieskuteczne albo destrukcyjne działania, co starano się przedstawić na rysunkach 6, 7 i 8. W takiej sytuacji następuje stosunkowo szybkie rozładowywanie się potencjałów składających się na morale²² tych „podmiotów” oraz gwałtowne obniżanie się jego poziomu. Po pewnym czasie, kiedy różne formy nieskoordynowanej aktywności osamotnionych „podmiotów” nie przynoszą oczekiwanych rezultatów, *potencjały te coraz szybciej rozładowują się, „gaśnie duch bojowy”* a poziom morale stosunkowo szybko obniża się.

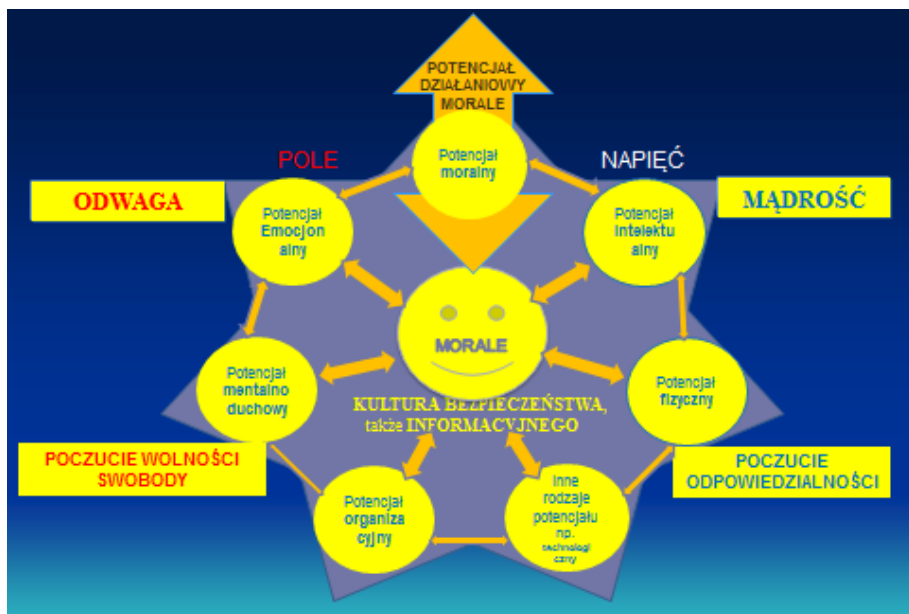
Co to jest morale i jakie ma ono znaczenie w sytuacjach kryzysowych?

W dotychczasowych rozważaniach wielokrotnie pojawiało się pojęcie *morale*. Nasuwa się więc pytanie: jak je rozumieć? Autorzy wspomnianej monografii *Czynnik X...* w najogólniejszym znaczeniu rozumieją *morale* *jakiegoś podmiotu (człowieka, grupy społecznej i zawodowej, instytucji czy organizacji) jako względnie trwałe zjawisko o charakterze psychospołecznym i prakseologicznym, umożliwiające danemu podmiotowi synergiczne kumulowanie oraz efektywne wykorzystywanie różnych rodzajów potencjału (intelektualnego, mentalno-duchowego, emocjonalnego, moralnego, fizycznego i organizacyjnego), ukierunkowanych na osiągnięcie istotnych wartości i celów, umiejętnie harmonizując potrzeby i interesy osobiste z dobrem wspólnym, łącząc perspektywę doraźną z perspektywą długofalową.*

Z analiz obszernej literatury przedmiotu²³ wynika, że na ogólny potencjał morale składają się elementy przedstawione na rysunku 9, który – w połączeniu z kulturą bezpieczeństwa – możemy traktować jako *system działania*. Może to być np. system zarządzania kryzysowego. W modelu idealnym prezentowane na rysunku 9 poszczególne elementy potencjału wzmacniają się i wzajemnie „napędzają” dzięki temu, że każde z ogniw tego potencjału jest wystarczająco silne. W praktyce bywa z tym różnie, co wywiera niekorzystny wpływ na jakość funkcjonowania tego systemu (rys. 6-8). Warto jeszcze raz podkreślić, że podobnie jak w odniesieniu do fenomenu kultury bezpieczeństwa znaczącą rolę w tak rozumianym systemie działania spełnia kultura informacyjno-komunikacyjna, którą – jak już wspomniano – symbolizują wektory sił wewnątrz systemu, ale także ich wypadkowa jako „potencjał działania morale” (rys. 9).

²² Emocjonalnych, mentalno-duchowych, moralnych, fizycznych, itd.

²³ Patrz bibliografia w monografii: M. Cieślarczyk, A. Kołodziejczyk, dz. cyt.

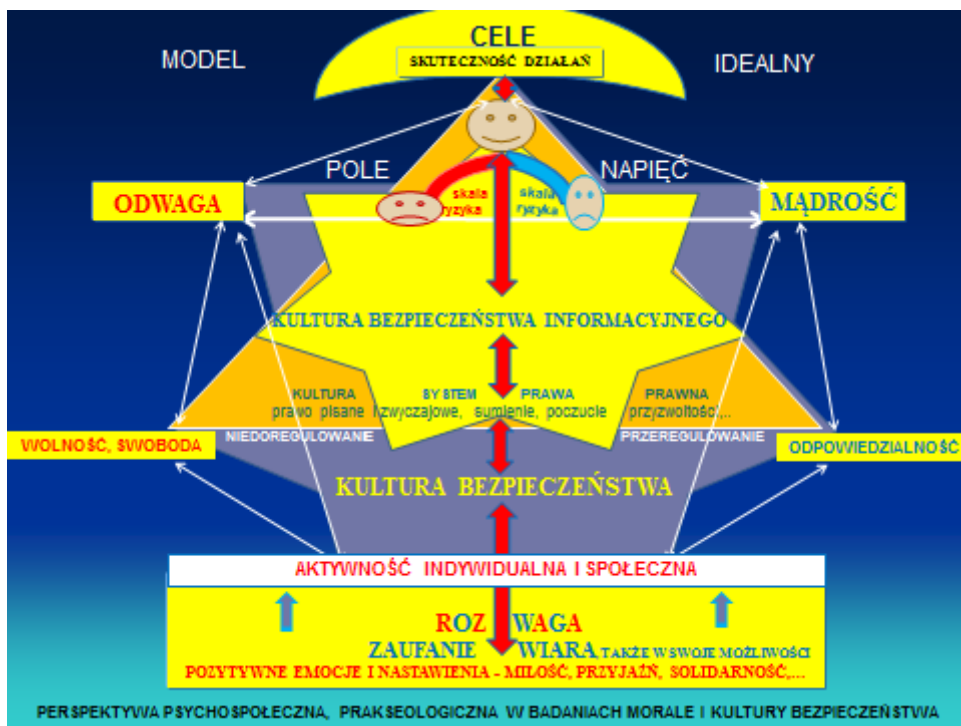

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 9. Morale i kultura bezpieczeństwa jako system działania – model idealny

Zbliżając się do końca naszych rozważań warto przedstawić jeszcze jeden model, w którym oprócz *kultury bezpieczeństwa* i *morale* pojawia się kolejna kategoria – *kultura prawna*. Trudno byłoby powiedzieć, że jej poziom w naszym kraju jest wysoki, także w odniesieniu do zarządzania kryzysowego²⁴. W modelu idealnym (rysunek 10) przedstawiono podmiot charakteryzujący się nie tylko wysokim poziomem kultury bezpieczeństwa i morale, ale także kultury prawnej, symbolizowanej na tym rysunku przy pomocy równoramienneego trójkąta oznaczonego kolorem pomarańczowym. W jaki sposób widoczne na tym rysunku psychospołeczne i prakseologiczne mechanizmy wpływają na jakość funkcjonowania różnego rodzaju systemów, w tym także SZK, można dowiedzieć się więcej we wspomianej publikacji *Czynnik X. Morale w życiu osobistym, w działalności społecznej i zawodowej*.

²⁴ Patrz: *Kultura bezpieczeństwa* nr 3-4/ 2015, Siedlce 2015, s. 174.

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 10. Perspektywa psychospołeczna i prakseologiczna w badaniach morale i kultury bezpieczeństwa – model idealny

Podsumowanie

Współczesne systemy zarządzania kryzysowego, także w Polsce, zbyt często okazują się za mało skuteczne w radzeniu sobie z wyzwaniami i zagrożeniami, jakie pojawiają się w różnych środowiskach bezpieczeństwa. Pomimo dużych wysiłków materialnych i organizacyjnych sytuacja w tym zakresie może jeszcze pogarszać się wtedy, kiedy nie podejmowane będą odpowiednie wysiłki edukacyjne mające na celu podnoszenie poziomu kultury bezpieczeństwa, a w niej szczególnie kultury informacyjno-komunikacyjnej i kultury prawnej ogółu obywateli, w tym także – a może przede wszystkim – administracji. „Gra jest warta świeczki”, jako że doskonalenie kultury bezpieczeństwa podmiotów fizycznych i prawnych przyczynia się także do podnoszenia ich morale, którego znaczenie trudno jest przecenić, szczególnie w sytuacjach kryzysowych.

Bibliografia

Cieślarczyk M., Kołodziejczyk A., Czynniki X. *Morale w życiu osobistym, w działalności społecznej i zawodowej*, Warszawa 2019.

Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006.

Filipek A. (kier. zespołu), Raport z badań nt. *Kultura bezpieczeństwa podmiotów, jako element integrujący system bezpieczeństwa narodowego oraz regulujący jego funkcjonowanie i rozwój*. Podzadanie nr 1.5. w ramach Projektu System Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2013.

Filipek A., *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty jakości funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego*, Siedlce 2016.

Informacja o wynikach kontroli *Ochrona ludności w ramach zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej*, KPB.430.009.2017 Nr ewid. 147/2018/P/17/039/KPB.

Kalinowski, *Ochrona ludności – bezpieczeństwo – nauka i edukacja*, Siedlce 2011.

Kultura bezpieczeństwa nr 3-4, 2015, Siedlce 2015.

Wróblewski R., *Zarządzanie kryzysowe jako element zarządzania bezpieczeństwem narodowym*, Siedlce 2013.